AP DIJKSTERHUIS

VADER

2023 Prometheus Amsterdam

© 2023 Ap Dijksterhuis
Omslagontwerp Sander Patelski
Foto auteur Bob Bronshoff
Lithografie BFC, Bert van der Horst, Amersfoort
Zetwerk Elgraphic
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 5344 1

EERSTE BRIEF

Nijmegen, 16 januari 2022

Dag vader,

Hier ben ik dan. Je zoon.

Lange tijd wist ik weinig over je. Twintig jaar nadat ik de blikken trommel vond in moeders secretaire durfde ik hem eindelijk te openen. Ik bekeek de foto's, ik las de brieven die moeder en jij elkaar stuurden en legde ze op een denkbeeldige tijdbalk die begon in 1957 en eindigde in 1973. Ik diepte oude fotoalbums op van moeder waarvan ik wist dat ze op zolder stonden, en ik sorteerde de andere documenten die ik in de trommel aantrof; krantenknipsels, ambtelijke stukken, rechtbankverslagen.

Ik begon te lezen en het leek alsof ik terechtkwam in een overwoekerde kasteeltuin. Ik baande me een weg, vond een tegelpad waarvan lange tijd niet duidelijk was waar het heen leidde. Ik stuitte op een diepe vijver, een fraai verweerd beeld, het spichtige skelet van een lang geleden gestorven raaf. Ik liet mijn verleden toe, soms vlug en doortastend, dan weer weifelend en traag. Ik bewaakte mijn geest zoals een uitsmijter zijn nachtclub. Ik liet iemand binnen, even later zelfs vijf man tegelijk, om vervolgens de deur weer resoluut te sluiten; als het moest voor langere tijd. Ik heb nog niet alles gelezen, maar ik ben er nu bijna.

Ik weet genoeg om te beginnen aan mijn brieven aan jou.

Het verleden. Ons verleden – het verleden van ons gezin: moeder, jij en ik. Dat we ooit, hoewel kort, een echt gezin zijn geweest dringt nu pas tot me door, nu ik meer weet. Ik groeide op met moeder, het hebben van een vader was een abstractie.

Ja vader, het duurde twintig jaar voordat ik de moed had om mezelf te confronteren met onze geschiedenis. Soms vervult die gedachte me met schaamte, een schaamte die zich vreemd genoeg juist meer liet voelen nadat ik de trommel had geopend. Op andere momenten begrijp ik mijn twee decennia omvattende uitstel wel. Hopelijk begrijp jij het ook. Ik zal je vertellen wat er gebeurde.

Moeder stierf aan een hersenbloeding. Het gebeurde op een donkergrijze novemberdag van het soort waaraan zij juist zo'n hekel had. Ik dwaalde door het huis dat jij ook nog kent, en waar ik tot mijn achttiende had gewoond. Het huis was kil en bevreemdend, het wees me af. Het was stil, maar er heerste geen mooie stilte; niet de stilte waar moeder zo van hield, die lichte geluidloosheid die zachtjes tegen je arm tikt om je er bewust van te maken. Daar kon ze echt van genieten. Nee, het was een lompe stilte die op me drukte, die me plotseling schokkerig deed inademen, alsof ik geen lucht kreeg. Om de stilte het hoofd te bieden ging mijn brein uit zichzelf zoemgeluiden maken. Tegen het einde van de eerste dag wilde ik de beklemming verdrijven door de cd op te zetten die nog in de speler zat. Het was een klarinetconcert van Mozart. Het werkte niet; het geluid leek de leegte van het huis juist te benadrukken.

Ik doolde een paar dagen door het huis en gaandeweg drong het gevoel zich op dat er meer was overleden dan alleen moeder – alsof dat niet erg genoeg was. De geuren waren anders, het rook er niet langer naar mens, of naar etenswaren, maar naar stof en tapijt en gordijnen. Ook het huis was dood. De herinneringen aan het huis, waarvan ik er duizenden had, verloren hun kleur. Uit de beelden die ik voor me zag was de saturatie verdwenen. Jij fotografeerde graag, je weet wat ik bedoel; veel grijs, en hoogstens wat sepia en in lichtere delen een vale zweem blauw.

Zwak en huilerig, soms bitter, dan weer zuchtend, scheidde ik 'dat wat weg kon' van 'dat wat bewaard diende te blijven'. Om drie uur op de tweede dag at ik een boterham die naar niets smaakte. Het was mijn eerste eten sinds moeders buurvrouw me twee dagen eerder had gebeld om me te vertellen dat moeder gestorven was. Vervolgens opende ik haar secretaire – je weet dat ze dat woord graag gebruikte. In de bovenste la lagen bankafschriften, onberispelijk georganiseerd in hard plastic mapjes van een kleur blauw die me terugbracht naar de jaren zeventig. De middelste la bevatte ansichtkaarten en brieven van de afgelopen jaren. Ik ging zitten in haar favoriete stoel – die groene draaistoel, ik weet niet of ze die in jouw tijd al had – en las een brief uit 1991 die ik zelf had geschreven aan de oevers van het Tobameer op Sumatra tijdens een aanval van diarree die pas verdween na hulp van een plaatselijke arts die me pillen zo groot als rijksdaalders voorschreef. Het weerhield mijn jongere zelf er niet van om mijn liefde voor het reizen te verpakken in lyrische zinnen. Ik vond nog een paar op lichtblauw luchtpostpapier geschreven brieven uit Indonesië en besloot ze te bewaren.

De onderste la werd waarschijnlijk weinig gebruikt, pas na enig ruw getrek en een paar gemompelde krachttermen wist ik hem open te krijgen. Vrijwel de hele la werd ingenomen door een vijftien centimeter diepe, vierkante blikken trommel. Op het deksel stond een jachttafereel in reliëf; een man met een lange jas en een vilten hoed, een dubbelloops jachtgeweer over zijn schouder, omringd door een troep onrustige honden. Ik moest de la in zijn geheel uit de secretaire trekken om de trommel te kunnen bevrijden.

Ik zette het zware ding op mijn schoot en ik wist onmiddellijk dat het openen van de trommel me zou confronteren met een deel van mijn verleden dat ik nauwelijks kende. Het doffe, uitgebeten uiterlijk van het deksel waarschuwde me. De trommel rook zurig, naar roest en vermoeid metaal, en ik meende zelfs inkt en carbonpapier te ruiken, maar misschien verbeeldde ik me dat. De geur joeg mijn hartslag omhoog, dat weet ik wel.

Moeder vertelde me ooit dat *De blikken trommel* van Günter Grass een van jouw favoriete boeken was. Nadat ik had besloten je te gaan schrijven heb ik overwogen om mijn serie brieven aan jou de titel 'De blikken trommel' te geven. Om redenen waarmee ik je niet zal vermoeien besloot ik het niet te doen. Dat laat onverlet dat mijn brieven meer recht hebben op de titel dan het boek van Grass. Mijn verhaal begon met het openen van een blikken trommel. Bij Grass, die schreef over een ander soort trommel, is dat ding er met de haren bij gesleept. Ik bedoel, die Oskar had er ook voor kunnen kiezen om geen lawaai te maken. Of hij had, in plaats van op een blikken trom te slaan, op een koperen trompet kunnen blazen. Het zou als bijkomend voordeel

hebben gehad dat hij niet steeds liep te gillen, want dat kan niet als je blaast. Oskar schreeuwde alles kapot; ruiten, lampen, een half theater; zelfs een verzameling slangen, embryo's en misgeboorten in glazen potten die bij zijn huisarts stonden. Als zijn moeder hem een trompet zou hebben gegeven, zou de wereld een hoop ellende zijn bespaard.

Ik dwaal af.

Of laat ik eerlijk zijn, ik stel uit. Ik ben een piloot die aarzelend cirkelt boven de landingsbaan.

TWEEDE BRIEF

Nijmegen, 18 januari 2022

Dag vader,

En zo zat ik daar met die trommel op schoot, naast de secretaire van moeder. Ik wist dat een aanzienlijk deel van het leven van moeder en jou akelig was, maar ik wist ook veel niet. En ik wist dat ik veel niet wist. Als ik de trommel zou openen zou ik een slotgracht oversteken, onder een lange donkere poort door lopen, de rollende kettingen achter me horen ratelen, en op het moment dat ik om zou kijken zou het zware metalen hek op de stenen grond klappen. Ik zou binnen zijn en er nooit meer uit kunnen. Wat ik aan zou treffen wist ik maar half, maar dat het zou leiden tot geestelijk oproer wist ik zeker. En ja, dat is allemaal waar gebleken.

Hoewel ik tamelijk solitair leef zijn er mensen die weten dat mijn verleden schuilgaat achter mistbanken. Inmiddels, twintig jaar na moeders dood, weet een enkeling zelfs van het bestaan van de blikken trommel. Ik praat er niet vaak over, maar als ik dat doe merk ik dat mensen verbaasd zijn. Ze begrijpen niet waarom ik niet geestdriftig in mijn verleden begin te wroeten. Ze zijn zelfs verontwaardigd. 'Je wilt toch weten wat er gebeurd is, Ap? Waarom doe je niks?! Als het over mij zou gaan, zou ik echt alles willen lezen!'

De mensen die dat roepen hebben een voorbeeldige familiegeschiedenis. Beide ouders zijn vitaal, hun eigen huwelijk functioneert, de band met broer, zus en schoonzus is goed, hun twee kinderen zijn dol op opa en oma. De grootste tegenslag van het gezin vond plaats tijdens Kerstmis 2020 toen ze vanwege de pandemie niet bij elkaar mochten komen. Heel erg was dat geweest. Oma had er slecht van geslapen.

Ja, zo kan ik het ook.

Vader, ik zal je niet vermoeien met wetenschappelijk onderzoek, maar er zijn weinig dingen waar mensen zo slecht in zijn als het voorspellen van hun emoties en hun gedrag in onbekende situaties.

Verplaats je in mij. Je vindt een blikken trommel en je voelt onmiddellijk aan dat er oude spullen in zitten die een nieuw licht werpen op je vader, op je moeder, op je vader én je moeder, en op jezelf. Denken mensen echt dat je zo'n trommel zorgeloos opent om lekker te gaan grasduinen, achterover op de bank, biertje erbij, alsof het de zaterdagbijlage van *de Volkskrant* betreft? Nou goed, dat zullen ze misschien niet denken, maar ze nemen aan dat je de inhoud grondig gaat bestuderen. Ze veronderstellen dat het een natuurlijke menselijke reactie is om zonder aarzeling de gaten in het verleden te dichten.

Dat is niet zo. Dit is wat er wel gebeurde. Ik zat minutenlang met die trommel op schoot en ik deed niets. Toen slaakte ik een diepe zucht en ik zette de nagels van mijn rechterhand onder het deksel. Voorzichtig trok ik. Met een schril geluid dat de stilte in de huiskamer kliefde kwam het iets los, maar niet helemaal. Ik probeerde de tegenoverge-

stelde kant van het deksel omhoog te trekken met mijn linkerhand. Ik herhaalde de procedure een paar keer totdat het deksel met een hol metalig geluid loskwam. Mijn handen trilden. Bovenop lag een foto waar moeder en jij samen op staan, hij moet rond 1960 gemaakt zijn, wellicht iets later. Jullie kijken elkaar aan; jij liefdevol, met ogen die onmiddellijk vertrouwen wekken, en moeder uitbundig lachend. De lach is echt, niet voor de foto, haar bovenlichaam helt iets achterover, ze begint volgens mij aan een schaterlach. Jij moet iets leuks hebben gezegd. Ik legde de foto opzij.

Onder de foto lag een stapel brieven die met een grote roestige paperclip bij elkaar werden gehouden. Moeder had een memobriefje bovenop gelegd waarop ze in haar sierlijke en regelmatige handschrift 'nasleep' had geschreven. De bovenste brief was gericht aan mijn moeder en verstuurd door een advocaat.

Toen vertoonde ik de natuurlijke menselijke reactie. Ik deed de trommel weer dicht. Het ging gehaast, alsof ik per ongeluk de deur naar een verkeerde hotelkamer had geopend en in de ogen van een vreemde had gekeken. Terwijl ik het deksel op de trommel duwde ontsnapte er lucht, waardoor het leek alsof de trommel uitademde. Ik ademde zelf ook uit, legde de trommel opzij en zei, half hardop, 'Dat zoek ik later wel een keer uit'.

Dat werd twintig jaar later, dat weet je inmiddels.

Vanaf die dag hielden meerdere grotendeels onbewuste psychologische processen een jarenlange schaakpartij met de speler die de trommel wilde openen en degene die hem dicht wilde laten. Ik kende de stukken, ze stonden meteen

op het bord. Net als bij schaken waren sommige sterker dan andere. Ik begin met een onbenullige reden, een pion van zwart. Hoe langer ik het openen van de trommel uitstelde, hoe lulliger het werd om alsnog te beginnen. Hoe langer je niet naar de tandarts bent geweest, hoe hoger de drempel wordt. Veel belangrijker was echter dat ik domweg bang was voor de nieuwe beelden en gevoelens die zich met een machete door mijn geest zouden kappen en waarvan ik geen idee had in welke staat ze me zouden achterlaten. Heel bang.

Het ging niet alleen om mijn verleden. 'Als je meer over je verleden weet verandert dat toch niets aan wie je nu bent?' vroeg iemand me nadat ik was begonnen met het lezen en organiseren van de inhoud van de trommel en voor het eerst een pauze had ingelast omdat het me te veel werd. Het was bedoeld als retorische vraag, maar de aanname was vooral onwaar. Je bent als mens geen gevolg van je ouders zoals het gedrag van een elektron een gevolg is van elementaire natuurwetten, maar een aanzienlijk stuk van wie ik ben, een groot deel van het zelfbeeld dat ik in de afgelopen tientallen jaren heb opgebouwd, zou overschreven worden door nieuwe data (of eigenlijk door oude data, maar je begrijpt wat ik bedoel) die ik niet kende en nauwelijks kon voorzien. Dat is nogal wat.

Voordat ik uiteindelijk begon geloofde ik dat je een zelfbeeld moest beschouwen als een narratief. Daarbij heb je een zekere mate van consistentie nodig, al denk ik dat sommige mensen meer tegenstrijdigheden en onopgeloste raadsels aankunnen dan andere. Het narratief kun je vergelijken met zo'n vel papier voor kinderen met genummerde